

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Björklund, Heidi; Hiltunen, Kaisa; Purhonen, Jenna; Rainio, Minna; Säaskilahti, Nina; Vallius, Antti

Title: Ristiriitainen luontosuhde

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © tekijät ja Nykykulttuurin tutkimuskeskus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Björklund, H., Hiltunen, K., Purhonen, J., Rainio, M., Säaskilahti, N., & Vallius, A. (2022). Ristiriitainen luontosuhde. In H. Björklund, K. Hiltunen, J. Purhonen, M. Rainio, N. Säaskilahti, & A. Vallius (Eds.), *Luontosuhteiden luonto : taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia* (pp. 9-36). Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 133.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9459-4>

RISTIRIITAINEN LUONTOSUHDE

**Heidi Björklund, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen,
Minna Rainio, Nina Sääsکیlahti & Antti Vallius**

Käynnissä olevan luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen ja ilmastokriisin ratkaiseminen on maapallon eliöiden (mukaan lukien ihminen) olemassaolon kannalta välttämätöntä. Ihmistoiminnan, kuten ruoan- ja energian tuotannon sekä elintilasta kilpailamisen seurauksena valtaosa maapallon maapinta-alasta on merkittävästi muuttunut, ja yli puolet meristä on jatkuvasti kasvavan käyttöpaineen alla. On yksiselitteistä, että ihmisen toiminta on lämmittänyt ilmakehää, meriä ja maata. Viimeaikaisten ilmastosysteemin muutosten laajuus on vuosisatojen tai -tuhansien mittakaavassa ennätysellinen. Laajat ja nopeat muutokset myös voimistavat toisiaan. Ihmisen aikaansaama ilmastonmuutos vaikuttaa jo nyt sään ja ilmaston äärioloihin kaikkialla maailmassa. Helleaallot, rankkasateet, kuivuus ja hirmumyrskyt ovat voimistuneet entisestään. Monet muutokset ovat peruuttamattomia. Näistä muutoksista johtuen noin miljoonan tunnetuista eläin-, kasvi- ja sienilajeista on arvioitu olevan uhanalaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että niillä on tietty todennäköisyys kuolla sukupuuttoon seuraavien vuosikymmenien aikana. Sukupuutto nopeuden on arvioitu olevan kymmen–satakertainen siihen verrattuna, paljonko sukupuuttoja on keskimäärin tapahtunut ilman ihmisen vaikutusta viimeisten kymmenen miljoonan vuoden aikana. Ihminen siten vaikuttaa lähes kaikkien muiden eliöiden elämään ja selviämiseen. (IPBES 2019; IPCC 2021; Gregow ym. 2021; Steffen ym. 2018.)

Myös Suomessa lajien uhanalaistuminen jatkuu, mikä herättää monenlaisia tunteita (Hyvärinen ym. 2019). Monet ihmiset kärsivät voimakkaasta ympäristöahdistuksesta (Pihkala 2017). Ympäristöministeriön vuonna 2018 tekemän kyselyn perusteella suomalaiset pitävät luontoa tärkeänä ja ovat huolestuneita ympäristön tilasta. Neljäsosan mielestä luontomme suurin uhka on monimuotoisuuden köyhtyminen ja alle kolmasosan mielestä luonnon häviäminen, kun taas reilun neljäsosan mukaan luontoa suojellaan jo riittävästi.

Vuonna 2020 toistetussa kyselyssä suurempi osa pitää lajikatoa ja luontokatoa uhkina, mutta myös suojelutoimia jo riittävinä. Ristiriita huolen ja suojeluasenteiden välillä on siis hieman syventynyt. (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2018; 2020.)

Yleinen ja usein toisteltu väite suomalaisten erityisestä metsäsuhteesta avaa hyvin tätä ristiriitaista ja joskus epäjohtonmukaisista suhtautumista luontoon. Kyselytutkimusten (Kantar TNS 2018; Halla ym. 2018) mukaan 83 % suomalaisista pitää metsiä tärkeinä tai erittäin tärkeinä. Metsillä onkin erityinen merkitys suomalaiselle kulttuurille ja identiteetille ja se näkyy lukuisissa kulttuurituotteissa, myyteissä ja tarinoissa. Samaan aikaan metsä on nähty raaka-aineen lähteenä ja se on tarjonnut monille mahdollisuuden elantoon ja taloudelliseen kasvuun. Suomen metsien pinta-alasta vain 12 % on suojeltu ja 75 % on intensiivisen metsänhoidon piirissä. Metsätalous ja avohakkuut ovat johtaneet elinympäristöjen katoamiseen ja pirstoutumiseen ja monien lajien uhanalaistumiseen. (Kouki ym. 2001; Kuuluvainen 2009; Hyvärinen ym. 2019.) Metsäsuhte ei siis suinkaan ole ollut harmoninen, vaan pikemminkin pohjautunut metsien hyväksikäyttöön (Jokiranta ym. 2019). Viime vuosina väitettä suomalaisten läheisestä metsäsuhteesta onkin kritisoitu romantisoivaksi ja jopa ulossulkeväksi myytiksi. Metsäsuhte on ollut 1900-luvulta eteenpäin syvien ja jatkuvien kiistojen ja konfliktien lähde. (Hiltunen ym. 2020.)

Edellä mainittu esimerkki monimuotoisista ja ristiriitaisista metsäsuhteista kuvastaa hyvin sitä, miten ihmisten suhde luontoon jäsentyy henkilökohtaisten, historiallisten, kulttuuristen ja taloudellisten vaikutusten risteyksessä. Ihmiskunnan tulevaisuus perustuu luonnon tarjoamien resurssien ja ekosysteemipalvelujen olemassaoloon ja kestäväan käyttöön. Siksi on tärkeää keskustella ja herättää keskustelua luontosuhteesta. Ihmisen luontosuhteen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen ja siihen liittyvien haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan eri tieteenalojen, kuten esimerkiksi luonnontieteellisen ja humanistisen tutkimuksen ennakkoluulotonta yhdistämistä. Myös kulttuurin, median ja taiteen representaatiot vaikuttavat luontoa koskeviin käsityksiin. Luonnontieteilijät tarvitsevat siten kult-

tuurin- ja taiteentutkijoita ekokriisin ratkaisemiseen ja kestävämmän elämäntavan etsimiseen. Viimeksi mainitut puolestaan ymmärtävät usein melko pinnallisesti ekologiaan liittyvää käsitteistöä ja ekosysteemien toimintatapoja. Eri tutkimusalojen välinen yhteistyö ei ainoastaan rikastuta, vaan on jopa välttämätöntä myös kulttuurin- ja taiteentutkimuksen kannalta.

Tämän kirjan taustalla on monitieteinen tutkimushanke *Taide, ekologia ja ihmisen monimuotoinen luontosuhde – kohti yhteistä tulevaisuutta*, jossa lähestymme ihmisen ja muun luonnon suhdetta vastavuoroisena ja monimuotoisena suhteena ekologian, taiteentutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen keinoin. Olemme kehittäneet luovia tutkimusmenetelmiä ja osallistuvan tutkimuksen toimintamuotoja sekä tieteenalarajoja ylittäviä yhteistyömuotoja. Menetelmävalintamme liittyvät eri tutkimusaloilla virinneeseen kiinnostukseen luovia ja taideperustaisia menetelmiä kohtaan (ks. esim. Foster ym. 2019; Loveless 2019; Rousell 2021; Ryyänen & Rannikko 2021). Monimenetelmäisesti keräämämme aineiston avulla pohdimme, miten yhdistämällä taiteentutkimusta, taiteellista toimintaa ja ekologista sekä luonnonsuojelutieteellistä tutkimusta voidaan tuottaa uusia tietämisen tapoja ja herättää keskustelua luontosuhteesta sekä luonnon monimuotoisuudesta. Kysymme myös, miten näitä menetelmiä voidaan käyttää välineinä luontosuhteen reflektointiin. Olemme tehneet hankkeessa myös vastaanottotutkimusta, jonka yhteydessä kiinnitämme huomiota siihen, miten ihmisen luontosuhdetta esitetään kulttuurisissa representaatioissa ja miten ne vaikuttavat ihmisten luontokäsityksiin.

Meitä on motivoinut kysymys siitä, miksi luontokato ei ole saanut yhteiskuntia laajemmassa mittakaavassa toimimaan luonnonsuojelun puolesta, vaikka pidämme luontoa tärkeänä ja omaa suhdettamme luontoon läheisenä. Millaisia ajattelutapojen muutoksia tarvitaan ja kuinka niitä saadaan aikaan tämän tilanteen muuttamiseksi? Kuinka luontosuhteemme tulisi muuttua? Kirjamme lähtökohtana on ajatus siitä, että ihmisen luontosuhde on jatkuvasti muovautuva prosessi, johon vaikuttavat muun muassa odotukset, eri lähteistä saatu tieto, luonto- ja taidekokemukset sekä kulttuu-

riset representaatiot. Representaatioiden osalta vaikutteita saadaan niin kansallisen kulttuurin perinteestä kuin kansainvälisistä kulttuurituotteista, kuten esimerkiksi maalauksista ja elokuvissa kuvatuista speaktaakkelimaisista uhkakuvista sekä ihmisen ja villin luonnon kohtaamisista.

Ekologia (tietolaatikko)

Biologia on luonnontieteiden ala, jossa tutkitaan eliöihin liittyviä ilmiöitä ja lainalaisuuksia. Ekologia on biologian tieteenalaan sisältyvä monitieteinen tutkimussuuntaus. Ekologia-sanaa käytti ensimmäisen kerran vuonna 1869 Ernest Haeckel, jonka mukaan ekologia on tutkimusta eliöiden ja niiden ympäristön vuorovaikutuksista. Biologista määritelmää on sittemmin tarkennettu. Esimerkiksi teoksen *Ecology* mukaan ekologia on ”tieteellistä tutkimusta eliöiden levinneisyydestä ja runsaudesta sekä niitä määrittävistä vuorovaikutuksista”. (Begon, Townsend & Harper 2006, 12.) Ekologia tutkii yksilöitä ja sitä laajempia biologisia tasoja lajeista yhteisöihin ja ekosysteemeihin. Ekosysteemitasolla yhteisöjen toimintaa tarkastellaan yhdessä niiden fyysisen ympäristön kanssa eli vuorovaikutuksiin sisältyvät energian ja materian virrat ja muuntumiset.

Biologisen määritelmän ohella sanan ekologia käyttö on laajentunut kestävästä kehitystä, ajatusmallia tai elämäntapaa kuvaavaan suuntaan. Esimerkiksi Odum (1975, 5) tulkitsi ekologian painopisteeksi ympäristöjärjestelmien tai ”kokonaistalouden” tutkimuksen, jolloin ekologiasa yhdistyy monitieteisesti luonnontieteitä, kuten biologiaa ja fysiikkaa, sekä yhteiskuntatieteitä. Arne Næss puolestaan piti ekologian näkökulmaa rajallisena ja pinnallisena. Næss hahmotteli syväekologian periaatteet, joihin kuuluu kaikkien eliöiden kunnioitus ja ihmisen ymmärtäminen osana lajien verkostoa. Hän kutsui kehittämään-

sä ekologisen tasapainon filosofiaa ekosofiaksi. (Naess 1973.) Nykyään käsitettä ekologia käytetään hyvin laajassa merkityksessä ympäristötietoisuudesta ja ympäristöpolitiikasta puhuttaessa.

Tieteidenvälisessä yhteistyössä on tärkeää lähteä liikkeelle avoimin mielin. Vaikka omat tieteenalamme ekologia, taiteen- ja kulttuurintutkimus ohjasivat tekemistämme, emme halunneet sitoutua tiukasti tiettyihin ennalta valittuihin tutkimussuuntauksiin tai teorioihin, vaan yhdistää ennakkoluulottomasti eri tieteenalojen näkökulmia ja menetelmiä. Tarkastelumme sijoittuvat viimeaikaisiin ja toisiinsa kytkeytyviin humanistisen ympäristötutkimuksen keskusteluihin, joissa muun muassa posthumanismin, uusmaterialismin ja kriittisen eläintutkimuksen keskustelut ovat tärkeässä asemassa. Jatkamme oman työskentelymme kannalta läheisiksi kokemiemme aiempien samaa aihepiiriä koskevien hankkeiden ja tutkimusryhmien työtä (esim. Hyttinen & Lummaa 2020; Karkulehto, Koistinen & Varis 2020; Rautio ym. 2020). Eri painotukset ja kytkökset taustateorioihin ja -keskusteluihin tulevat esille tutkimuksen eri osa-alueissa heijastaen tavoitettamme oppia toisiltamme ja synnyttää jotain uutta. Ensisijainen päämäärämme ei ollut teoreettisten keskusteluiden käyminen, vaan empiirisen tutkimuksen kehittäminen. Olemme kehittäneet niin ympäristöaiheisen taiteen vastaanototutkimusta kuin ympäristöpedagogiikan menetelmiä edellä mainittujen keskustelujen virittämänä.

Olemme halunneet etsiä keinoja, joilla ihmiset voivat jäsentää suhdettaan luontoon. Haluamme myös herättää toivoa sekä lisätä ymmärrystä luonnon monimuotoisuudesta ja ekosysteemien prosesseista. Samalla osallistumme käsitteiden kriittiseen uudelleenajatteluun. Planetaarisen kriisin keskellä tarvitaan uusia tapoja käsitteellistää ihmisen ja luonnon suhdetta ja vuorovaikutusta. Artikkelissaan ”Ehdotus ihmistä suhteellistavaksi sanastoksi” Kaisa Kortekallio kollegoineen (2020, 83) esittelee posthumanismille keskeisiä käsitteitä. Heidän mukaansa joudumme ajattelemaan

myös käsitteemme uusiksi, jos haluamme ajatella uudella tavalla. Luontokadon ja ilmastokriisin kaltaisten ympäristöön liittyvien kielteissävytteisten puheiden ohella on tärkeää etsiä ja luoda uusia myönteisiä kertomuksia luonnosta (Stibbe 2017). Näiden avulla pystymme kuvittelemaan uudenlaisen kestävämmän tulevaisuuden, jota kohti voimme pyrkiä ja suunnata toimintaamme.

Mikä luonto? Käsitteet ja aiempi tutkimus

Kosketus luontoon saattaa tehdä koko maailmasta sukulaisemme, mutta ajattelemmeko luonnosta puhuessamme olevamme itse osa sitä? Tiedän, että joidenkin mielestä muu luonto – puut, kukkulat, purot ja eläimet – vaikuttaa meihin suotuisasti. Olen kuitenkin huomannut, että he asettavat luonnon usein vastakkain ihmisten ja näiden keskinäisten suhteiden kanssa. (Williams 2003 [1980], 40.)

Mistä itse asiassa puhumme kun puhumme luonnosta? Tähän kysymykseen ei ole lyhyttä ja yksinkertaista vastausta. Vastaavasti luontosuhdetta, luonnon tuhoutumista ja hyvinvointia, luonnonmukaisuutta, luonnollisuutta jne. koskeva puhe sisältää monenlaisia merkityskerrostumia. Luonnolla käsitteenä on länsimaisessa kulttuurissa pitkä, rikas ja dramaattinen historiansa ja on ilmeistä, että tämä historia tarjoaa yhden tärkeän avaimen sekä länsimaisen kulttuurin että sen nykyisen luontoa koskevien diskurssien ymmärtämiseen. Luonto kaikessa monimerkityksisyydessään on aina ollut ja on yhä yksi keskeisimmistä käsitteistä, figureista, metaforista, joiden kautta ihminen kulttuurisena olentona muoaa kuvaa itsestään. (Kotkavirta 1996, 7.)

Raymond Williams pohti luonnon käsitettä vuonna 1980 julkaistussa esseessään *Ideas of Nature*. Hieman myöhemmin filosofi Jussi Kotkavirta (1996) tarkasteli samaa asiaa kirjassa *Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta*. Vuosituhat on vaihtunut ja tutkijat ovat edelleen saman kysymyksen äärellä, nyt yhä polttavamman ympäristökriisin keskellä. Länsimaista ajattelua sävyttää dualismi luonnon ja kulttuurin tai luonnon ja ihmisen välillä. Esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjassa luonto määritellään ongelmallisesti ihmisen vaikutuksesta irralliseksi: ”maaperä sekä vesi- ja ilmakehä kasveineen ja eläimineen varsinkin

vain vähän tai ei ollenkaan ihmisen muokkaamana elinympäristönä” (ks. Tieteen termipankki 2022). Siksi onkin tärkeää miettiä, miten tämä kahtiajako vaikuttaa ajatteluumme ja kykyymme ratkaista monimutkaisia ja toisiinsa kietoutuneita ympäristöongelmia.

Luonto ja luontosuhde ovat siis jo lähtökohtaisesti hankalia käsitteitä, ja niiden määrittelemisen vaikeus sekä luontosuhteesta puhumisen haasteet nousivat jatkuvasti esiin myös meidän, kirjan kirjoittajien, keskinäisissä keskusteluissa. Tätä käsitteellistä pohdintaa on tehty aiemminkin ja tuolloin on käynyt ilmi, että eri tieteenalojen luontokäsityksiä on vaikea verrata toisiinsa (ks. Lummaa ym. 2012, luku 2). Käymissämme keskusteluissa pohdimme, mitä oikein tarkoitamme, kun puhumme luontosuhteesta. Mitä luontosuhteeseen sisältyy ja miten se muodostuu? Missä se ilmenee? Kun puhumme luontosuhteesta, mitä silloin on luontosuhteen luonto? Mihin meillä on suhde silloin, kun meillä on suhde luontoon? Miksi puhumme ihmisen lähentämisestä luontoon tai erkaantumisesta luonnosta? Sisältyykö tähän ajattelutapaan käsitys ihmisen erillisyydestä luontoon nähden? Kuten Lesley Head huomauttaa, väitteet siitä, että meidän pitää punoa yhteen tai luoda siltoja kahden lähtökohtaisesti erillisen asian välille, vain korostavat tätä ontologista erontekoa sen sijaan, että ne purkaisivat tai ylittäisivät sen (Head 2016, 57). Onkin ehdotettu, että luontosuhteen käsitteestä kannattaisi luopua kokonaan. Ihmisen luontosuhteesta puhuminen tuottaa eronteon ihmisen ja luonnon välille: ihminen ei kuulu luontoon, vaan muodostaa suhteen siihen. (Ks. esim. Kaihovaara 2019.) Tarvitsemme uudelleenjäsennyksiä käsitteellisellä tasolla, sillä luonnon käsitteen itessään on nähty olevan kriisissä tai jopa kadottaneen merkityksensä kokonaan (ks. Choné, Hajek & Hamman 2017; Wapner 2010).

Luonto ja ihminen -jaottelua on kritisoitu humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jo yli kaksikymmentä vuotta. Jakolinjaa on yritetty horjuttaa ja purkaa ja samaan aikaan on analysoitu sen poikkeuksellista sitkeyttä ja sulautuneisuutta ajatteluumme (Head 2016, 56). Tietokirjailija Bill McKibben toteasi kirjassaan *End of Nature* (1989), että ihmisen hahmottaminen luonnosta erillisenä on niin haitallinen ajatus, että luonto-käsitteen

käytöstä voisi olla hyvä luopua silloin, kun sillä ei viitata rajatusti ihmisen biologiaan, elonkehään tai ekosysteemeihin. Myös filosofi, antropologi ja sosiologi Bruno Latour pitää luontoa epämääräisenä käsitteenä (2015, 221). Jo pelkkä luonnon käsite on siis monin tavoin keinotekoinen ja sellaisenaan se itsessään tuottaa käsityksen ihmisen ja luonnoksi kutsutun erillisyydestä (Morton 2007). Kulttuurisen ekologian kehittäjä, filosofi David Abramin (1996) ehdotus luonto-käsitteen tilalle on *enemmän-kuin-inhimillinen* (more-than-human), joka on suomennettu esimerkiksi *ihmistä laajemmaksi*.

Luonnosta puhumista vaivaa myös haitallinen kahtiajako luonnon ja kulttuurin välillä. Kahtiajaon ylittämiseksi osa tutkijoista puhuu nykyisin *luonto-kulttuurista* (Latour 1993, 7; Haraway 2003; ks. myös esim. Jensen & Morita 2019). Käsite korostaa luonnon lähestymistä luonnon ja kulttuurin solmukohtana, sillä näiden erillisyyttä on yhä hankalampi perustella. Esimerkiksi William Cronon (1995) on kritisoinut syvään juurtunutta käsitystä luonnosta ihmisen vaikutuksesta vapaana. Oletuksen mukaan luonto pysyy tasapainossa, kunhan ihminen jättää sen rauhaan. Sittemmin jo pelkästään käsitys tasapainossa olevasta luonnosta on muuttunut, sillä luonto on pikemminkin alati muutoksessa, jota luonnonvalinta suuntaa (esim. Kauppinen 2019). Lisäksi lähtökohta on ongelmallinen ja ympäristönsuojelun kannalta riittämätön tilanteessa, jossa ihmisen vaikutus maapalloon on kiistaton tosiasia. Ihmisen jälki on niin kaiken kattava, ettei enää ole juurikaan löydettävissä ihmisen vaikutuksesta vapaita alueita ja tällaisiksi käsitetyt alueet ovat nekin alkaneet osoittautua olleen jo vuosituhansien ajan ihmisen vaikutuspiirissä (Cronon 1995).

Olemme siirtyneet uuteen geologiseen aikaan, *antroposeeniin*, jolla tarkoitetaan ihmisten toiminnan aiheuttamaa pysyvää muutosta luontoon, maapalloon ja sen geologiaan (Crutzen 2006; Crutzen & Schwägerl 2011). Antroposeeni-termiä on kuitenkin kritisoitu ideologiseksi ja universalisoivaksi, sillä ihmiskunta kokonaisuudessaan ei ole aiheuttanut esimerkiksi ilmastomuutosta (Demos 2017; Käätä & Gustafsson 2014; Rainio 2019, 230). Ant-

roposeeni-termi piilottaa taakseen muutoksen monisyiset rakenteelliset ja historialliset aiheuttajat, kuten kolonialistiset prosessit, kapitalistisen markkinatalouden, suuryritysten vastuun ja ylikansallisen teollisuuden (Demos 2017, 86, 96). Paul Wapnerin mukaan elämme luonnon jälkeistä aikaa (postnature age), jolloin luontoa ei ole enää empiirisesti eikä käsitteellisesti olemassa. Ilmastonmuutos on merkki luonnon empiirisestä lopusta eli siitä, että ihmisen vaikutus on erottamaton osa kaikkea. Se myös muistuttaa meitä siitä, että ymmärryksemme luonnosta on sosiaalisesti konstruoitua. Annamme luonnolle eri aikoina ja eri paikoissa erilaisia merkityksiä. Käsittelemme luonnosta ovat tarinoita, joiden avulla järjeistämme tuota maailmaa itsellemme. Toisin sanoen havainnoimme luontoa aina jonkun diskursiivisen linssin tai sosiaalisen narratiivin kautta. (Wapner 2010, 105–107, 135.) Vaikka luonnolle on mahdollonta antaa yhtä määritelmää, olisi kuitenkin tärkeää perustella, miten käytämme luonnon käsitettä erilaisissa asiayhteyksissä (Ducarme & Couvet 2020; Ives 2017).

Humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus on siis jo monesti tuonut esille, ettei luonnosta voi puhua kulttuurista erotettuna. Puheemme ja käsittelemme siitä, mitä luonto on, on kulttuurin tuottamaa. Sen mitä sanomme luonnon olevan, kertoo yhtä paljon meistä itsestämme kuin siitä, mitä luonto on. (Cronon 1996.) Lesley Head kirjoittaakin, että antroposeenin aikakausi vaatii meitä rakentamaan uuden käsitteellisen kartan, jotta voimme kuvitella maailman ja toimia siinä eri tavalla. Keskeiset käsitteet, joiden avulla yritämme lähestyä ja ymmärtää maailmaa, vaativat itsessään uudelleenajattelua, sillä käsitteisiin on kasautunut näkökulma, jossa ihmisen on luonnosta erillinen. Meidän pitää tunnistaa, miten kaikki elämä maapallolla on kietoutunut yhteen, ja käsitteellistää ihmisyys erillisyyden sijaan liittolaisuuden ja yhteenkietoutumisen kautta, mutta samaan aikaan pitää mielessä erilaiset valtasuhteet, kuten ihmisen valta tuhota ja korjata. (Head 2016, 4, 10, 56.) Pinttyneet käsitteet luonnosta voivat olla este kestävän elämänmuodon saavuttamiselle, sillä tapamme käsittää luonto vaikuttaa uskoon muutoksen mahdollisuudesta ja sitä kautta itse muutoksen syntymiseen (Svane-Mikkelsen 2018, 225).

Luonnon ja kulttuurin välinen suhde on hahmotettava tästä syystä uudelleen. Pohtiessaan millaisen määritelmän nykytilanteessa luonnon käsitteelle enää voi antaa, Choné, Hajek ja Hamman (2017, 1–10) ehdottavat toimittamassaan teoksessa *Rethinking Nature* luonnon käsitteen monimerkityksellisyyden nostamista lähtökohdaksi (ks. myös Ducarme & Couvet 2020). Luonto-käsitteen monimerkityksisyys on toiminut myös tutkimuksemme johtajatuksena. Tutkijoiden keskinäisissä ja tutkijoiden ja osallistujien välisissä keskusteluissa sekä kyselyvastauksissa nousi esiin, miten monenlaisia luonnon määrittelytapoja ja luontoon liittyviä ajattelutapoja on olemassa. Se mikä yhdelle on luontoa, ei ole sitä toiselle.

Tästä keskustelusta ja luonto-käsitteen kritiikistä tietoisina käytämme haastavaksi todettua luontosuhde-termiä tässä kirjassa, koska se on vakiintunut käyttöön ja sitä on käytetty laajasti muissakin tutkimuksissa (esim. Seymour 2016; Kessler 2019). Tunnistamme sanaan liittyvän hankaluuden ja pohdimme jopa, että kirjoittaisimme kirjan kokonaan ilman käsitettä luontosuhde. Toisaalta juuri käyttämällä sitä pystyimme pureutumaan sen ongelmallisuuteen ja tuomaan esiin sen monet käyttötavat (ks. luku Kysymyksiä luonnosta). Perustelemme termin käyttöä myös sillä, että sitä käytetään yleisesti esimerkiksi tiedotusvälineissä. Yleensä ihmiset ymmärtävät sen merkityksen samalla tavalla, vaikka olisivat tietoisia sen ongelmallisuudesta. Termillä luontosuhde viittaamme ihmisten luontoa koskeviin asenteisiin, käsityksiin ja arvostuksiin, sekä luonnon kulttuurisiin esityksiin ja niitä koskeviin ajatuksiin. Suhtaudumme termiin ilman odotusarvoja. Tarkastelemme tässä kirjassa, mitä ihmiset ajattelevat luontosuhteen tarkoittavan ja millainen se heidän omalla kohdallaan on. Tutkimushankkeen nimessä oleva ilmaus ”monimuotoinen luontosuhde” viittaa tähän määrittelemättä jättämiseen ja avoimuuteen suhteessa siihen, mitä kaikkea luontosuhde voi tarkoittaa.

Suomalaisten luontosuhteita on käsitelty aiemmin monissa eri tutkimuksissa, mutta useimmissa niistä tutkimuksen kohde on rajattu johonkin luonnon ”osaan”, kuten metsään ja suohon, tai tietyn ihmisryhmän luontosuhteeseen. Erityisesti metsäsuhteen tutkimus on

korostunut Suomessa ja suomalaisten metsäsuhteita on myös luokiteltu monin eri tavoin (Paaskoski ym. 2018). Myös suomalaisten erämaakäsityksistä (Hallikainen 1998), suokokemuksista (Laurén 2006), luonnossa liikkumiseen liittyvistä luontokäsityksistä (Simula 2012), kaupunkiluonnon esteettisistä ulottuvuuksista eri aikakausina (Kummala 2016) ja suomalaisten suhtautumisesta luontoon eri aikoina (Partanen 2009) on tehty tutkimuksia. Luontosuhdetta on tutkittu paljon eri näkökulmista ja eri tieteenaloilla, kuten esimerkiksi (ympäristö)psykologiassa, ja luontosuhdetta kuvaavien termien kirjo on suuri (ks. tarkemmin luvusta Kysymyksiä luonnosta).

Päähuomio tutkimuksemme ei kuitenkaan ollut usein melko abstraktille tasolle jäävässä luonto- ja luontosuhde-käsitteiden määrittelyssä. Sen sijaan luontoa lähestyttiin konkreettisemmalla tasolla: ympäristöaiheisten taideteosten ja käytäntöperusteisten työpajojen kautta. Näissä yhteyksissä syntynyt tieto on pohjana sille, kuinka tässä kirjassa luonto hahmottuu käsitteenä, materiaalisena ympäristönä, inhimillisen ja ei-inhimillisen kietoutumana, lajienvälisyytenä, huolen kohteena ja tunteiden kenttänä. Tätä tarkoittaa tutkimuksemme aineistolähtöisyys. Meillä ei ole ennako-oletusta myöskään siitä, millainen luontoihmisen tulisi olla. Emme esimerkiksi ajattele, että ollakseen tietoinen ympäristökriisistä ihmisen tulisi liikkua jatkuvasti luonnossa. Emme myöskään pyri kuvaamaan kestävän luontosuhteen piirteitä yksilöiden elämäntapa- ja kulutusvalintojen tasolla. Haluamme myös haastaa kansallista omakuvaa, jonka mukaan meillä suomalaisilla on erityinen luontosuhde ja että me esimerkiksi tiedämme, miten luonnossa ollaan tai miten metsiä pitää hoitaa. Tämänkaltaisista syvään juurtuneista käsityksistä kiinni pitäminen saattaa vaikeuttaa asioiden todellisen tilan hahmottamista ja muutoksen aikaansaamista.

Humanistisen tutkimuksen ja taiteen risteyksessä

Kirja edustaa monitieteistä humanistista ympäristötutkimusta, joka kattaa useita ympäristökysymyksiä ja ihmisen ja luonnon välistä

suhdetta käsitteleviä ihmistieteellisiä lähestymistapoja (Lummaa ym. 2020, 83). Englanninkielinen termi *environmental humanities* vakiintui laajempaan käyttöön 2010-luvun alussa. Myös luonnon olemuksen (the nature of nature) filosofinen tarkastelu kuuluu humanistiseen ympäristötutkimukseen, sillä luonnontieteellinen tieto kytkeytyy aina siihen, mitä luonnolla ymmärrämme. (Oppermann & Iovino 2017, 3–6.) Yksi humanistisen ympäristötutkimuksen keskeinen tehtävä onkin jo edellä käsittelemämme luontokäsitteen problematisoiminen (Wilke 2017, 243).

Laajasti määriteltynä humanistinen ympäristötutkimus tuo yhteen yhteiskuntatieteet, humanistiset tieteet ja luonnontieteet tavoitteenaan käsitellä ekologista kriisiä muun muassa etiikan, kulttuurin, filosofian, politiikan, yhteiskunnan ja biologian näkökulmista. Siihen sisältyviä aloja ovat muun muassa ekokritiikki, ympäristöfilosofia ja -historia, kriittinen eläintutkimus, ekofeminismi, ympäristösosiologia, ympäristöestetiikka, poliittinen ekologia, ekomaterialismi ja posthumanismi. (Oppermann & Iovino 2017, 1.) Angloamerikkalaisessa maailmassa käytetty laaja määritelmä humanistisesta ympäristötutkimuksesta kattaa myös sen, mitä Suomessa on kutsuttu yhteiskuntatieteelliseksi ympäristötutkimukseksi. Tutkimusalana humanistinen ympäristötutkimus on kehittyvä, myös muiden alojen – kuten taiteen – ihmisiä puoleensa vetävä. (Lummaa ym. 2020, 84.) Edellä mainittuja aloja yhdistää ajatus siitä, että planetaarinen ekokriisi on ihmiskeskeisen ja dualistisen maailmankatsomuksen historiallinen ja materiaallinen seuraus. Humanistinen ympäristötutkimus tekee näkyväksi ihmisten ja maapallon välisiä suhteita korostaen, että se, mitä tapahtuu maapallolle, vaikuttaa myös mikrotasolla yksilöiden elämään. Samalla se tähdentää, että ympäristökriisin aiheuttamat vaikutukset ovat sekä materiaalisia, sosiaalisia että kulttuurisia. (Oppermann & Iovino 2017, 1–4.)

Omassa tutkimuksessamme ammensimme useasta edellä mainitusta ja toisiinsa limittyvästä tutkimusalasta. Ekokriittinen tutkimus on humanistisen ympäristötutkimuksen kattokäsitteen alle sijoitetuista jo pitkään olemassa olleista tutkimussuuntauksista kuitenkin tutkimuksessamme keskeisin. Ekokritiikki on perinteisesti

keskittynyt analysoimaan kirjallisuutta ja elokuvia ympäristökysymysten näkökulmasta (Lummaa, Vuorisalo & Rönkä 2012, 22) tavoitteenaan paljastaa luontoon kohdistuvia vahingollisia asenteita ja ideologioita (Lahtinen 2012, 81). Ekokriittiseen tutkimukseen on alusta lähtien sisällynyt kiinnostus teosten vaikuttavuutta kohtaan. Toisaalta esimerkiksi Simon C. Estok (2018, 62–63) on huomauttanut, että ekokritiikki on keskittynyt liikaa teostulkintojen tekemiseen. Kirjamme yksi tärkeä lähtökohta onkin, että ekokriisin aikakaudella taiteentutkimukseen tarvitaan vastaanoton tutkimista eli sen pohtimista, millaisia prosesseja taide yleisössään herättää ja millaisia vaikutuksia sillä on (Brereton & Hong 2013, 176; Kääpä 2013, 108; Schneider-Mayerson 2017, 496). Ympäristönarratiiveja koskevaa vastaanottotutkimusta voidaan kutsua empiiriseksi ekokritiikiksi (Schneider-Mayerson, Weik von Mossner & Matecki 2020, 1–3, 8).

Humanistisissa tieteissä tapahtuneen ympäristökäänteeseen myötä humanististen ja luonnontieteiden välistä kuilua on ruvettu kuromaan umpeen. Filosofin J. Baird Callicottin mielestä humanistien tulisi yhdistää voimansa luonnontieteilijöiden kanssa ja edesauttaa tieteellisen tiedon levittämisessä ja kokonaan uudenlaisen, kollektiivisuutta ja kaikkien eliöiden keskinäisriippuvuutta korostavan, maailmankatsomuksen luomisessa (Callicott 2017, 150–152). Suuntautumista on tapahtunut myös toiseen suuntaan, kuten luonnontieteilijöiden kehittämässä tutkimussuuntauksissa käyttäytymisgenetiikka tai kulttuurievoluutio (Kamppinen, Laihonon & Vuorisalo 1989). Luonnontieteilijät ovat liittyneet yhteistyöhön humanistien kanssa erilaisissa yhteishankkeissa myös Suomessa.¹ Vaikka lähentymistä on tapahtunut, ei taiteentutkimuksen potentiaalia ole vielä päästy laajasti hyödyntämään. Tähän puutteeseen toivomme tutkimuksemme osaltaan vastaavan. Tässä kirjassa kerromme omista toimintatavoistamme, esimerkiksi monialaisista taiteellisia ja ympäristöpedagogisia näkökulmia sisältävistä työpajoista.

Pohdimme myös monitieteisen tutkimuksen olemusta. Tieteiden välisestä yhteistyöstä käytetään ainakin kolmea eri käsitettä, jotka kuvaavat yhteistyön tiivyyttä. Löyhimmästä yhteistyön muo-

dosta alkaen ne ovat monitieteisyys, tieteidenvälisyys ja poikkitieteellisyys. Näitä käsitteitä on määritelty eri tavoin, ja niiden käyttö on vaihtelevaa ja osittain päällekkäistäkin. (Lehtinen 2014, 39.) Monitieteisyys on tavallisin, ja sitä käytetään myös yleiskäsitteenä (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 63). Pitäydymme tässä yleisessä määritelmässä ja luonnehdimme myös omaa tutkimustamme monitieteiseksi, joskin siinä on piirteitä myös tieteidenvälisyydestä ja jopa poikkitieteisyydestä. Tieteidenvälistä se on siinä mielessä, että tutkimuksen näkökulmia, teorioita ja menetelmiä on pyritty yhdistämään jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja sen aikana. Tieteidenvälisyydestä oppikirjan kirjoittaneiden Heikki Mikkelin ja Jussi Pakkasvirran mukaan tieteidenvälisessä tutkimuksessa ”hyödynnetään paitsi eri tieteiden tietoa myös usean tieteenalan käsitteitä, näkökulmia, teorioita ja menetelmiä ja (...) ainekset myös osaksi sulautuvat yhteen (mt., 65)”. Tieteenalojen väliset rajat hämärtyvät, mutta eivät katoa, kun taas poikkitieteellisuuden kriteerinä on rajojen katoaminen. Siinä edellytyksenä on käsitteellinen ja metodologinen yhtenäisyys: ”Tutkimusongelma ja itse tutkimusprosessi ikään kuin kuljetetaan eri tieteenalojen läpi.” (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 66.)

Myös taiteen merkitys luontosuhteen ja ympäristökriisin käsittelemisessä on viime vuosina noussut yhä tärkeämmäksi, ja taiteilijat ovat alkaneet tehdä yhteistyötä sekä luonnontieteilijöiden että humanistista tutkimusta tekevien tutkijoiden kanssa. Jotta voimme lähestyä monitahoisia ja viheliäisiä sekä toisiinsa monin tavoin kietoutuneita kysymyksiä luontokadosta ja ilmastokriisistä, meidän täytyy ottaa huomioon myös niihin liittyvät symboliset, kulttuuriset ja eettiset ulottuvuudet (Doyle 2013, 2). Toisin sanoen tieteellisen tiedon lisäksi tarvitaan mielikuvitusta, tarinoita ja taidetta. Taide on yksi kokonaisvaltainen tiedon tuottamisen ja tietämisen tapa (Rainio 2019, 231).

Omassa tutkimuksessamme ja tässä kirjassa taide ja tutkimus ovat kietoutuneet toisiinsa monin eri tavoin ja eri tasoilla, ja taide on ollut alusta alkaen mukana kaikessa toiminnassa. Tavoitteenamme on ollut luoda kohtaamisia, joissa ihmiset voivat purkaa ja ja-

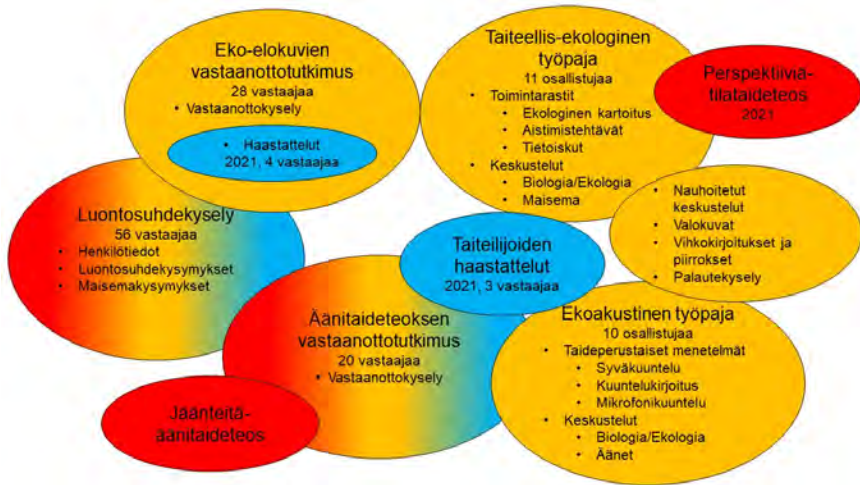
kaa luontoon ja taiteeseen liittyviä ajatuksiaan ja joissa mahdollistuisi tutkijoiden, taiteilijoiden ja osallistujien välinen dialogi. Näitä kohtaamisia syntyi taiteellis-ekologisissa työpajoissa sekä äänitaideteoksen, maisemakuvien ja elokuvien äärellä. Kohtaamiset saivat eri muotoja: työpajoissa pienten ryhmien oli mahdollista tavata kasvokkain ulkona luonnossa, kun taas maisemakuvakyselyn ja äänitaideteoksen ja elokuvien vastaanottotutkimuksen kohdalla oli kyse osallistujan ja teoksen välisestä vuorovaikutuksesta, jossa tutkija ei ollut fyysisesti läsnä.

Empiirisen ekokritiikin ja ympäristöaiheisen taiteen vastaanottotutkimuksen lisäksi halusimme kehittää uusia humanistisen ympäristötutkimuksen tekemisen ja ympäristöpedagogiikan käytäntöjä. Päämääränä oli kehittää luovia menetelmiä sekä tutkimukseen että ympäristöpedagogiikkaan. Tutkimukseen sisältyneissä työpajoissa nojattiinkin taideperustaiseen tutkimukseen, erityisesti niin sanottuun *research-creation*-tutkimukseen, jossa taiteellinen toiminta ja tutkimus ovat sisäkkäisiä ja jossa usein myös tutkimusmenetelmät, käytäntö ja pedagogiikka yhdistyvät (ks. esim. Loveless 2019; Rousell 2021). Osana taideperustaisen tutkimuksen osa-aluetta hankkeessa toteutettiin myös äänitaideteos *Jäänteitä* (Arvola, Tennilä & Sääskilahti 2020) ja taiteilija Hanna Veanderin ja hankkeen tutkijoiden yhteistyönä *Perspektiiviä*-installaatio (2021).

Tutkimuksen kulku ja kirjan sisältö

Seuraavaksi kerromme pääpiirteittäin tutkimuksemme kulusta, sen osa-alueista ja esittelemme kirjan luvut (kaavio 1). Luvut rakentuvat eri osa-alueiden pohjalta, ja niillä jokaisella on oma temaattinen painotuksensa.

Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin kesän, syksyn ja talven 2020 aikana. Tutkimus oli avoin kaikille 18 vuotta täyttäneille ja se toteutettiin suomeksi. Kutsussa pyysimme ihmisiä ilmoittautumaan tutkimuksen eri osioihin, joita olivat elokuvien ja äänitaidete-

Kaavio 1. Taide, ekologia ja ihmisen monimuotoinen luontosuhde – kohti yhteistä tulevaisuutta -tutkimushankkeen osa-alueet, osallistujamäärät, toiminnot ja menetelmät. Mikäli ei toisin mainita, osa-alue on toteutettu vuonna 2020. Punainen väri viittaa kesään, oranssi syksyyn ja sininen talveen.

teoksen vastaanottotutkimus ja kaksi erityyppistä työpajaa. Osallistujan oli mahdollista ilmoittautua kaikkiin osioihin, mutta kunkin työpajan osallistujamäärä oli rajoitettu koronan vuoksi kymmeneen henkilöön.

Ilmoittautumisen yhteydessä osallistujien tuli täyttää luontosuhdekysely, jonka avulla keräsimme osallistujista taustatietoja ja kysyimme heidän luontosuhteistaan. Luontosuhdetta kartoitettiin kuudentoista kysymyksen avulla. Luontosuhdekyselyn tuloksia käsittelemme luvussa ”Kysymyksiä luonnosta”, joka jakaantuu temaattisiin alalukuihin.

Yksi tutkimuksen osio oli kolmen ympäristötemaisen elokuvan vastaanottotutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia ajatuksia ja tunteita eri tyylejä edustavat elokuvat herättä-

vät katsojissa ja miten elokuvien avulla on mahdollista reflektoida omaa luontosuhdetta ja ympäristökriisiin liittyviä kysymyksiä. Elokuviin katselu toteutettiin etäkatseluna. Tutkimuksen tähän osioon sisältyi myös neljä haastattelua. Elokuviin vastaanottotutkimuksen tuloksia tarkastellaan luvussa ”Toivon ja tuhon näkymiä. Luontosuhde ja ympäristötietoisuus kolmen ekoelokuvan vastaanotossa”.

Hankkeessa toteutettiin myös *Jäänteitä*-ääniteosta koskeva vastaanottotutkimus niin ikään etänä. Teosta ja sen vastaanottoa lähestytään luvussa ”Jäänteitä. Ekofobia ja häiritsevä kuunteleminen”. Luvussa yhdistetään vastaanottotutkimus teoksen tekoprosessia avaavaan tarkasteluun, minkä seurauksena siinä yhdistetään taiteen kokemisen ja tekemisen tutkimusta myös taiteellisen tutkimuksen perspektiivissä.

Tieteen ja taiteen näkökulmia yhdistäneet työpajat järjestettiin Jyväskylän Eerolanlahdella ja Haukanniemessä sekä Laukaan Hyppäänvuorella. Työpajatyöskentely liittyi moniaistisen ja aistienvälisen taiteellisen toiminnan ja ekologisen lähestymistavan yhdistämiseen. Työpajamenetelmissä voi nähdä yhtäläisyyksiä myös niin sanottuun kävelytutkimukseen (ks. esim. Springgay & Truman 2018; Sotkasiira ym. 2021).

Eerolanlahdella ja Haukanniemessä järjestetyssä ekoakustisessa työpajassa tutkittiin äänellistä kommunikaatiota luontoympäristössä. Luvussa ”Lajienväliset kohtaamiset, kollektiiviset tietokäytännöt ja luonnonlukutaito”, työpajan reitti kuljetaan uudelleen postkvalitatiivisella otteella kartoittaen ja kehittäen ajatusta luonnonlukutaidosta toivon herättäjänä.

Eerolanlahden työpajaan sisältyi myös aistienvälisen syväkuuntelumenetelmän kokeilu, jota käsitellään omassa luvussaan. Siinä esitellään kuuntelukirjoittamiseksi kutsuttu luova ympäristöpedagoginen käytäntö, joka on yksi esimerkki kehittymässä olevista luovan kirjoittamisen ympäristökasvatuksellisista mahdollisuuksista.

Käytäntöperusteista tutkimusta toteutettiin myös Laukaan Hyppäänvuorella järjestetyssä taiteellis-ekologisessa työpajassa. Luvussa ”Monimuotoisuus luontosuhteiden peilinä”, lukija vieään työpajan toimintojen äärelle. Luvussa tutkitaan, mitä ihmis-

ten luontoon suhtautumisesta saadaan selville, kun metsäympäristöä koetaan ja havainnoidaan monimuotoisesti useasta eri mittakaavasta.

Edellä mainittuun luontosuhdekyselyyn liittyi omana osionaan maisemakuvia koskeva kysely. Vastajat saivat valita kahdestakymmenestä maisemakuvasta kolme heitä eniten miellyttänettä maisemaa. Heidän tuli perustella vastauksensa ja kertoa, puuttuiko kuvista jokin heidän lempimaisemistaan. Maisemakyselyn tuloksia sekä Hyypäänvuoren työpajassa käytyjä maisemakeskusteluja käsitellään osana lukua ”Ristivalotuksia Hyypäänvuoreen. Esitetyn ja koetun maiseman luonto”, jossa pohditaan ekokriittisen luennan valossa myös laajemmin maiseman merkitystä osana luontosuhteita.

Luvussa ”Monitieteisyys, tiede ja taide”, reflektoidimme kokemuksiamme monitieteisyydestä sekä tieteiden ja taiteiden välisestä yhteistyöstä. Käsittelemme työskentelyyn liittyneitä haasteita ja onnistumisia konkreettisten esimerkkien avulla. ”Muutoksen äärellä” -luvussa pohdimme vielä lyhyesti tutkimuksemme merkitystä.

Tutkimuksemme eri osa-alueet liittyvät monin sidoksin toisiinsa – yhdistäähän niitä myös yhteiset tutkimuskysymykset. Tutkimusten tulosten esittäminen kirjan muodossa antaa meille mahdollisuuden tuoda näitä kytköksiä esiin ja antaa lukijalle käsityksen tutkimushankkeemme kokonaisuudesta. Ajattelemme, että kokonaiskuvan hahmottaminen auttaa ymmärtämään monitieteisen ja monimene-
telmäisen tutkimuksen luonnetta ja antaa tietoa siitä, mitä kaikkia vaiheita, haasteita ja onnistumisia prosessiin liittyy. Haluamme antaa kirjassa tilaa eri toimintojen kuvaukselle, jotta lukija saisi käsityksen monitieteisen yhteistyön käytännöistä.

Ajattelemme, että tiede ja perinteinen tieteellinen tieto eivät riitä silloin, kun haluamme tuoda esiin ajattelumme ja asenteidemme vinoumia ja kommunikoida vaikuttavasti ympäristökriisistä. Siihen tarvitaan taidetta ja silloin tietokin tulee esittää tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Olemme tietoisesti pyrkinneet rikkomaan perinteisen tieteellisen julkaisun muotoa. Kirjan luvut eivät noudata

yhtä ja samaa ”artikkelikaavaa”, vaan niiden esitystavoissa ja kirjoitustyyliessä on eroja.

Kirjamme keskeisenä tavoitteena on tuottaa tietoa, joka auttaa ymmärtämään syvällisesti ihmisen suhdetta muuhun luontoon ja muun luonnon suhdetta ihmiseen ja tätä kautta käsittämään luonnon ja kulttuurin monimuotoisuuteen liittyviä kysymyksiä. Haluamme myös innostaa lukijoita kehittämään omia toimintamalleja sekä tieteenalarajoja ja toimintaympäristöjen rajoja ylittäviä yhteistyömuotoja.

VIITTEET

¹ Ihmistieteitä ja luonnontieteitä on yhdistetty esimerkiksi seuraavissa tutkimushankkeissa: Pyhä Paikka?, Katoava luonto, BIODIFUL, BIODIFORM ja ISEAS 2019.

LÄHTEET

- Abram, David (1996) *The spell of the sensuous. Perception and language in a more-than-human world*. New York: Pantheon Books.
- Begon, Michael, Townsend, Colin R. & Harper, John L. (2006) *Ecology: From individuals to ecosystems*. Blackwell Publishing Ltd.
- Brereton, Pat & Hong, Chao-Ping (2013) ”Audience responses to environmental fiction and non-fiction films”. *Interactions: Studies in Communication & Culture* 4:2, 171–199. https://doi.org/10.1386/iscc.4.2.171_1.
- Callicott, J. Baird (2017) Worldview remediation in the first century of the new millennium. Teoksessa Serpil Oppermann & Serenella Iovino (toim.) *Environmental Humanities. Voices from the Anthropocene*. Lontoo & New York: Rowman & Littlefield, 133–154.
- Choné, Aurélie, Hajek, Isabelle & Hamman, Philippe (toim.) (2017) *Rethinking nature: challenging disciplinary boundaries*. Lontoo: Routledge.
- Cronon, William (1996) Introduction: In search of nature. Teoksessa William Cronon (toim.) *Uncommon Ground: Rethinking the Human Place in Nature*. New York: W.W. Norton, 23–68.
- Crutzen, Paul Josef. (2006) ”The Anthropocene: The current human-dominated geological era.” *Pontifical Academy of Sciences, Acta* 18, 199–293.
- Crutzen, Paul & Schwägerl, Christian (2011) Living in the Anthropocene: to-towards a new global ethos. *Yale Environment* 360. http://e360.yale.edu/features/living_in_the_anthropocene_toward_a_new_global_ethos (Luettu 23.11.2021.)
- Demos, T.J. (2017) *Against the Anthropocene: visual culture and environment today*. Berliini: Sternberg Press.
- Doyle, Julie (2013) *Mediating climate change*. Farnham: Ashgate.
- Ducarme, Frédéric & Couvet, Denis (2020) ”What does ’nature’ mean?” *Humanities and Social Sciences Communications* 6. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0390-y>.

- Estok, Simon C. (2018) *The Ecophobia Hypothesis*. Lontoo & New York: Routledge.
- Foster, Raisa, Mäkelä, Jussi & Martusewicz, Rebecca A. (toim.) 2019. *Art, EcoJustice, and Education: Intersecting Theories and Practices*. New York: Routledge.
- Gregow, Hilppa, Mäkelä, Antti, Tuomenvirta, Heikki, Juhola, Sirkku, Käyhkö, Janina, Perrels, Adriaan, Kuntsi-Reunanen, Eeva, Mettiäinen, Ilona, Näkkäläjärvi, Klemetti, Sorvali, Jaana, Lehtonen, Heikki, Hildén, Mikael, Veijalainen, Noora, Kuosa, Harri, Sihvonen, Matti, Johansson, Milla, Leijala, Ulpu, Ahonen, Sami, Haapala, Jari, Korhonen, Hannele, Ollikainen, Markku, Lilja, Saara, Ruuhela, Reija, Särkkä, Jani & Siiriä, Simo-Matti (2021) ”Ilmastonmuutokseen sopeutumisen ohjaukskeinot, kustannukset ja alueelliset ulottuvuudet”. *Suomen ilmasto-paneelin raportti 2/2021*.
- Halla, Tuulikki, Karhunkorva, Reetta, Kärkkäinen, Sirpa, Laine, Jaana & Rautio, Anna (2018) Suomalaisten metsäsuhteiden tila. Teoksessa Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela (toim.) *Vuosilusto 12: Suomalainen metsäsuhde*. Punkaharju: Lusto, 112–121. <https://issuu.com/vuosilusto/docs/vuosilusto12> (Luettu 23.11.2021.)
- Hallikainen, Ville (1998) *The Finnish wilderness experience*. Rovaniemi: Metsäntutkimuslaitos.
- Haraway, Donna J. (2003) *Companion species manifesto*. Chicago: University of Chicago Press.
- Head, Lesley (2016) *Hope and grief in the Anthropocene: re-conceptualising human-nature relations*. Lontoo & New York: Routledge.
- Hiltunen, Kaisa, Björklund, Heidi, Nurmesjärvi, Aino, Purhonen, Jenna, Rainio, Minna, Säskilähti, Nina & Vallius, Antti (2020) ”Tale(s) of a forest: Re-creation of a primeval forest in three environmental narratives”. *Arts* 9:4, 125. <https://doi.org/10.3390/arts9040125>.
- Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina (toim.) (2020) *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 129. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hyvärinen, Esko, Juslén, Aino, Kemppainen, Eija, Uddström, Annika & Liukko, Ulla-Maija (toim.) (2019) *Suomen lajien uhanalaisuus – Pu*

- nainen kirja 2019*. Helsinki: Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. <http://hdl.handle.net/10138/299501> (Luettu 23.11.2021.)
- IPBES, Díaz, Sandra, Settele, Josef, Brondízio, Eduardo, Ngo, Hien T., Guèze, Maximilien, Agard, John, Arneeth, Almut, Balvanera, Patricia, Brauman, Kate, Butchart, Stuart, Chan, Kai, Garibaldi, Lucas A., Ichii, Kazuhito, Liu, Jianguo, Subramanian, Suneetha Mazhenchery, Midgley, Guy F., Miloslavich, Patricia, Molnár, Zsolt, Obura, David, Pfaff, Alexander, Polasky, Stephen, Purvis, Andy, Razaque, Jona, Reyers, Belinda, Roy Chowdhury, Rinku, Shin, Yunne-Jai, Visseren-Hamakers, Ingrid, Willis, Katherine & Zayas, Cynthia (toim.) (2019) *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. IPBES sihteeristö. Bonn, Germany <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>.
- IPCC (2021) Summary for Policymakers. Teoksessa Valérie Masson-Delmotte, Panmao Zhai, Anna Pirani, Sarah L. Connors, Clotilde Péan, Sophie Berger, Nada Caud, Yang Chen, Leah Goldfarb, Melissa I. Gomis, Mengtian Huang, Katherine Leitzell, Elisabeth Lonnoy, J.B. Robin Mathews, Thomas K. Maycock, Tim Waterfield, Ozge Yelekçi, Rong Yu, & Baiquan Zhou (toim.) *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of working group I to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change*. Cambridge & New York: Cambridge University Press. <https://doi:10.1017/9781009157896.001>.
- Jensen, Casper Bruun & Morita, Atsuro (2019) Introduction. Minor traditions, shizen equivocations, and sophisticated conjunctions. Teoksessa Casper Bruun Jensen & Atsuro Morita (toim.) *Multiple nature-cultures, diverse anthropologies*. Abingdon: Routledge.
- Jokiranta, Anssi, Juntti, Pekka, Ruohonen, Anna & Ränkä, Jenni (2019) *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.
- Kaihoavaara, Riikka (2019) *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Kamppinen, Matti, Laiho, Pasi & Vuorisalo, Timo (toim.) (1989) *Kulttuuriläin: Ihmistutkimuksen biologiaa*. Helsinki: Otava.

- Karkulehto, Sanna, Koistinen, Aino-Kaisa & Varis, Essi (toim.) (2019) *Re-configuring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. Lontoo & New York: Routledge.
- Kantar TNS (2018) Suomalaisten metsäsuhteiden tila -selvitys. Kestävästi metsäsuhteessa -hanke. Maa- ja metsätalousministeriö, Suomen Metsäyhdistys, Lusto – Suomen Metsämuseo. <https://smy.fi/wp-content/uploads/2018/03/Suomalaisten-mets%C3%A4suhteiden-tila-selvitys.pdf> (Luettu 23.11.2021.)
- Kauppinen, Juha (2019) *Monimuotoisuus*. Helsinki: Siltala.
- Kessler, Neil (2019) *Ontology and closeness in human-nature relationships*. AESS Interdisciplinary Environmental Studies and Sciences Series. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99274-7>
- Kortekallio, Kaisa, Niskavaara, Mariia, Ouramo, Hannah, Raipola, Juha, Salmela, Tarja, Tervonen, Ate & Karkulehto, Sanna (2020) ”Ehdotus ihmistä suhteellistavaksi sanastoksi”. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* 17:4, 82–95.
- Kotkavirta, Jussi (1996) Lukijalle. Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.) *Luonnon luonto: filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemuksesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1–6.
- Kouki, Jari, Löfman, Satu, Martikainen, Petri, Rouvinen, Seppo & Uotila, Anneli (2001) ”Forest Fragmentation in Fennoscandia: Linking Habitat Requirements of Wood-associated Threatened Species to Landscape and Habitat Changes”. *Scandinavian Journal of Forest Research* 16, 27–37. <https://doi.org/10.1080/028275801300090564>.
- Kummala, Petteri (2016) *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kuuluvainen, Timo (2009) ”Forest Management and Biodiversity Conservation Based on Natural Ecosystem Dynamics in Northern Europe: The Complexity Challenge”. *Ambio* 38:6, 309–315. <https://doi.org/10.1579/08-A-490.1>.
- Kääpä, Pietari (2013) ”Understanding the Audiences of Ecocinema”. *Interactions: Studies in Communication & Culture* 4:2, 107–111.

- Kääpä, Pietari & Gustafsson, Tommy (2014) Afterword: towards a transnational understanding of the Anthropocene. Teoksessa Pietari Kääpä & Tommy Gustafsson (toim.) *Transnational ecocinema: film culture in an era of ecological transformation*. Bristol: Intellect Books Ltd, 207–211.
- Lahtinen, Toni (2012) Kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä & Timo Vuorisalo (toim.) *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus, 79–82.
- Latour, Bruno (1993) *We have never been modern*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2015) ”Fifty shades of green”. *Environmental Humanities* 7, 219–225.
- Laurén, Kirsi (2006) *Suo – sisulla ja sydämellä: suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Uolevi (2014) ”Monitieteisyyden haaste”. *Tieteessä tapahtuu* 6, 39–40.
- Loveless, Natalie (2019) *How to make art at the end of world? A manifesto for research-creation*. Durham: Duke University Press.
- Lummaa, Karoliina, Vuorisalo, Timo & Rönkä, Mia (2012) (toim.) *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lummaa, Karoliina, Vuorisalo, Timo & Rönkä, Mia (2012) Ympäristötutkimus – monta tiedettä, monta monitieteisyyttä. Teoksessa Lummaa, Karoliina, Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo (toim.) *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus, 15–23.
- Lummaa, Karoliina, Lähde, Ville, Toivanen, Tero, Eronen, Jussi T., Järvensivu, Paavo & Vadén, Tere (2020) ”Environmental humanities – mitä se on ja kuka sitä tekee?” *Alue ja ympäristö* 49:2, 83–91.
- McKibben, Bill (1989) *End of nature*. New York: Anchor Books.
- Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi (2007) *Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen*. Helsinki: WSOY.

- Morton, Timothy (2007) *Ecology without nature: rethinking environmental aesthetics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Naess, Arne (1973) "The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary". *Inquiry* 16: 95–100.
- Odum, Eugene (1975) *Ecology, the link between natural and social sciences*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Oppermann, Serpil & Iovino, Serenella (2017) Introduction. The environmental humanities and the challenges of the anthropocene. Teoksessa Serpil Oppermann & Serenella Iovino (toim.) *Environmental humanities. Voices from the Anthropocene*. Lontoo & New York: Rowman & Littlefield, 1–22.
- Paaskoski, Leena, Heikki Roiko-Jokela & Marko Rikala (2018) Suomalaisia metsäsuhteita. Teoksessa Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela (toim.) *Vuosilusto 12: Suomalainen metsäsuhde*. Punkaharju: Lusto, 5–9. <https://issuu.com/vuosilusto/docs/vuosilusto12> (Luettu 1.10. 2021).
- Partanen, Sinikka (2009) *Kokemuksia luontotilassa: suomalainen suhtautuminen luontoon ennen ja nyt*. (Pro gradu.) Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Rainio, Minna (2019) Kuinka katsoa ilmastonmuutosta? Näkymätön ilmasto, osallisuus ja taide. Teoksessa Kaisa Hiltunen & Nina Säskilähti (toim.) *Kuulumisen reittejä taiteessa*. Turku: Eetos, 249–271.
- Rautio, Pauliina, Hohti, Riikka, Leinonen, Riitta-Marja & Tammi, Tuure (2017) "Reconfiguring urban environmental education with 'shitgull' and a 'shop'". *Environmental Education Research* 23:10, 1379–139. <https://doi.org/10.4324/9780429319723>.
- Rousell, David (2021) *Immersive cartography and post-qualitative inquiry. A speculative adventure in research-creation*. Abingdon: Routledge.
- Ryynänen, Sanna & Rannikko, Anni (toim.) (2021) *Tutkiva mielikuvitus: luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus.

- Schneider-Mayerson, Matthew (2018) "The influence of climate fiction: an empirical survey of readers". *Environmental Humanities* 10:2, 473–500.
- Schneider-Mayerson, Matthew, Weik von Mossner, Alexa & Małecki, Wojciech (2020) "Empirical ecocriticism: environmental texts and empirical methods. Introduction to a thematic cluster of articles on empirical ecocriticism" (toim.) Matthew Schneider-Mayerson, Alexa Weik von Mossner & Wojciech Małecki, *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 27:2, 327–36.
- Seymour, Valentine (2016) "The human-nature relationship and its impact on health: A critical review". *Frontiers in Public Health* 4, 1–12. <https://doi.org/10.3389/FPUBH.2016.00260>.
- Simula, Mikko (2012) *Luonnossa liikkumisen kulttuuriset representaatiot. Diskurssianalyysi suomalaisten luonnossa liikkumista käsittelevistä haastatteluista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sotkasiira, Tiina, Rannikko, Anni, Rapo, Päivikki & Ryyänen, Sanna (2021) Kuljeskelu aktivismitutkimuksena. Teoksessa Sanna Ryyänen & Anni Rannikko (toim.) *Tutkiva mielikuvitus: luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 242–270.
- Steffen, Will, Rockström, Johan, Richardson, Katherine, Lenton, Timothy M., Folke, Carl, Liverman, Diana, Summerhayes, Colin P., Barnosky, Anthony D., Cornell, Sarah E., Crucifix, Michel, Donges, Jonathan F., Fetzer, Ingo, Lade, Steven J., Scheffer, Marten, Winkelmann, Ricarda & Schellnhuber, Hans Joachim (2018) "Trajectories of the Earth System in the Anthropocene". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 115, 8252–8259. doi: 10.1073/pnas.1810141115.
- Stibbe, Arran (2017) Positive discourse analysis: rethinking human ecological relationships. Teoksessa Alvin F. Fill & Hermine Penz (toim.) *The Routledge handbook of ecolinguistics*. New York: Routledge, 165–178.
- Svane-Mikkelsen, Nina (2018) Media aesthetic methodologies. Analysing media stories of nature and wildlife. Teoksessa Inger Birkeland, Rob Burton, Constanza Parra & Katriina Siivonen (toim.) *Cultural sus-*

tainability and the nature–culture interface. Livelihoods, policies, and methodologies. Lontoo: Routledge, 225–240.

Tieteen termipankki (2022) Ympäristötieteet: luonto. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ympäristötieteet:luonto> (Luettu 19.5.2022)

Wapner, Paul (2010) *Living through the end of nature: the future of American environmentalism.* Cambridge: MIT Press.

Wilke, Sabine (2017) Outlook. Environmental humanities. Teoksessa Aurélie Choné, Isabelle Hajek & Philippe Hamman (toim.) *Rethinking nature: Challenging disciplinary boundaries.* Lontoo: Routledge, 243–253.

Williams, Raymond (2003) Luontokäsitykset (suom. Mikko Lehtonen). Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.) *Luonnon politiikka.* Tampere: Vastapaino, 37–66.

Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2018) Luontosuhdebarometri. Yhteenveto kyselyn tuloksista. <https://www.syke.fi/download/noname/%7BF7BEF468-4840-44FF-B3CA-B324134DC460%7D/138519> (Luettu 5.10.2021)

Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2020) Luontosuhdebarometri. Yhteenveto kyselyn tuloksista. [https://www.syke.fi/fi-FI/Ajan kohtaista/Koronakevat_vaikuttanut_suomalaisten_luo\(57849\)](https://www.syke.fi/fi-FI/Ajan kohtaista/Koronakevat_vaikuttanut_suomalaisten_luo(57849)) (Luettu 5.10.2021)